

ЛИНГВИСТИКА

УДК 398(40:47):81

КАНЦЭПТ “БОГ” У СВЯДОМАСЦІ НОСЬБІТАЎ АНГЛІЙСКОЙ МОВЫ
(У ПАРАЎНАННІ З БЕЛАРУСКАЙ, РУСКАЙ)

К.С. БІШАВЕЦ

(Прадстаўлена: канд. філал. навук, дац. С.М. ЛЯСОВІЧ)

У артыкуле разглядаецца паняцце канцэпту як часткі моўнай карціны свету. Акрамя таго, надаецца значная ўвага раскрыццю паходжання вербалізаваных рэпрэзэнтантаў канцэпта “Бог” у трох аналізаваных мовах. Змест канцэпта “Бог” падаецца ў структураваным выглядзе – логіка-семантычных блоках, якія адлюстроўваюць асаблівасці адносін прадстаўнікоў англійскай, беларускай і рускай лінгвакультур.

Пачынаючы з самай першай секунды жыцця чалавек – не адзінока, ён – частка пэўнага калектыву, частка пэўнай этнічнай і сацыяльнай суполкі, якая закладвае падмурак яго ўласных ведаў аб навакольным свеце. Кожны аб’ект, ці з’ява, ці кожны момант – кропачка на доўгай “сцежцы жыцця” народа, адлюстроўвае гісторыка-культурны шлях пэўнай этнічнай супольнасці, з якой чалавек сябе асацыюе.

Мова грае выключную ролю ў фарміраванні структураванай шматузроўневай карціны аб’ектыўнай рэчаіснасці. Яна выступае ў якасці своеасаблівай базы даных і прымае непасрэдны ўдзел у распазнаванні, класіфікацыі, катэгарызацыі і перакадзіроўцы бясконцай плыні інфармацыі, якая штурмуе прасторы чалавечай свядомасці штохвілінна. “Кожны народ мае свой склад мовы і сваё счапленне паняццяў”, піша К.І. Чукоўскі [5, с.36]. Мова, такім чынам, своеасаблівы механізм адаптацыі чалавека да асаблівасцяў паралінгвістычнага асяроддзя і светаўспрымання пэўнай народнасці.

Моўная карціна свету ўваходзіць у склад канцэптуальнай, дзе сустракаецца агульначалавечае, нацыянальнае, сацыяльнае і асобнае – уласны вопыт індывіда як цэнтральнай фігуры паміж мовай і навакольным светам і “калектыўная культурная памяць” пэўнага этнасу, якая закладвае падмурак яго асабістага менталітэту. Асабліва ў эпоху глабалізацыі – час, калі, згодна з канцэпцыяй выдатнага французскага антрапалага К. Леві-Строса “чалавецтва магчыма разглядаць як велізарную машыну абмену інфармацыяй” [3, с. 14], вызначэнне самабытнасці народа набывае асаблівае значэнне.

“Кожнае грамадства выпрацоўвае стагоддзямі сваю мараль, здольную ўпарадкаваць яго належным чынам” (Э. Дзюркгейм) [2, с. 104]. Даследаванне парэміялагічнага і фразеалагічнага фонду мовы дазваляе дакрануцца да нацыянальна-культурнай спадчыны народа, яго маралі, ды дае магчымасць паглыбіцца ў канцэптуальную карціну свету той ці іншай лінгвакультуры, адчуць знакамiты гумбальтаўскі дух народнай думкі.

Парэмія – вынік калектыўнай творчасці. Яна не толькі ўзбагачае акт маўлення, але адлюстроўвае і замацоўвае наяўныя асацыятыўныя сувязі, ды нясе на сабе адбітак своеасаблівасці вобразнай сістэмы, што гістарычна склалася і якая адлюстроўвае шматгадовы досвед зносін людзей пэўнага этнамоўнага калектыву і пазнання імі навакольнай рэчаіснасці.

У выніку кагнітыўнага аналізу парэмій англійскай мовы (у параўнанні з беларускімі і рускімі) магчыма адзначыць значныя падабенствы ва ўспрыманні Бога носьбітамі трох лінгвакультур. Так, напрыклад, вобраз Бога мае непасрэдную сувязь з цэнтральным, надзеленым антрапацэнтрычнымі рысамі, хрысціянскім вобразам Бога-сына і, згодна з язычніцкімі вераваннямі аб адзіным Богу-Айцы, архетыпічным вобразам мудрага старца (паводле К.Г. Юнга) – вярхоўнай істоце, якая кіруе ўсім існым на Зямлі, ды надзяляе неабходным.

Акрамя таго, у ходзе кагнітыўнай інтэрпрэтацыі парэмій (фразеалагізмаў) можна прасачыць сумяшчэнне рэлігійнай карціны свету з моўнай. Так, напрыклад, у шэрагу прыказак можна сустрэць вобраз “правіны Божай” (Manus Dei), якая надзяляе чалавечы род усім неабходным. Акрамя таго, можна знайсці і вобраз “Божага вока”, якое бесперапынна сочыць за ўчынкамі кожнага.

Намі была зроблена выбарка з шэрагу лексікагафічных крыніц рускай, беларускай і англійскай моў [1, 3, 5, 6, 7, 10]. Аналіз **англійскіх** прыказак дазволіў згрупаваць іх паводле сэнсавых дамінантаў канцэпту ў наступныя логіка-семантычныя блокі:

1) Бог – увасабленне дабрыві, аднак можа і пакараць: *God never sends mouths but he sends meat; Every man for himself and God for us all; When God prepares evil for a man, he first damages his mind.*

2) Бог адзіны для ўсіх: *God has many names though he is only one being.*

3) Нельга спадзявацца толькі на Бога: *God helps them that help themselves; Put your trust in God and keep your powder dry; Trust in God but rely on yourself; God is God but you yourself should not be bad.*

4) Толькі Бог вырашае, якой будзе будучыня: *Man proposes, God disposes; Be in the lap of God; Whom the God Lord a hand lends, no one in his way stands.*

5) Бог справядлівы: *God makes the back to the burden; God tempers the wind to the shorn lamb; Truth come out to the light (light сімвалічны; увасабленне Бога).*

Аналіз **беларускіх** прыказак, якія характарызуюць канцэпт “Бог”, дазваляе вылучыць некалькі логіка-семантычных груп, якія падагульняюць сэнсавае нападўненне іх складнікаў:

1) Бог усемагутны; у яго руках будучыня чалавека: *Што Бог прызначыў на раду, то не праціць на мяду; Бог семярым нёс ды аднаму ўдзяліў; Бог шэльму меціць; Святы́й святое, што Бог дасць, то і будзе тое.*

2) Бог не заўсёды справядлівы: *Бог не роўна дзелиць; Бог сіротак любіць, але долі не дае; Бог чэсных любіць, але долі не дае; Бог і лесу не зраўняў, а людзей тым больш.*

3) Не трэба спадзявацца толькі на Бога: *У Бога вер, а Богу ня вер; Божа, памажы, а ты гультай не ляжы; На Бога не складай, а сам памагай.*

4) Бог рэгульнае праведнае жыццё: *Бог шчырыя сэрцы любіць; Бог простыя сэрцы любіць; Адважнаму і Бог памагае.*

5) Трэба жыць з верай: *Дасць Бог дзень, дасць і пажытак; Даў Бог стан – дасць і жупан; Дасць Бог хлеба – дасць і да хлеба; Дасць Бог дзень – дасць і спажытак.*

Аналіз **рускіх** парэмій, якія рэпрэзентуюць канцэпт “Бог”, дазволіў вылучыць наступныя логіка-семантычныя блокі:

1) Бог літасцівы: *Велик бог милостию; Богат бог милостию; У Бога милости много; Бог на милость не убог; Не по грехам нашим господь милостив; Страшен сон, да милостив бог;*

2) Бог справядлівы: *Бог не гуляет, а добро перемеряет; Бог виноватого найдёт; Бог не в силе, а в правде; Бог всякую неправду сыщёт;*

3) Нельга спадзявацца толькі на Бога: *На Бога уповай, а без дела не бывай; На Бога надейся, а сам не плошай; Богу молись, а в делах не плошись; Богу молись, а добра-ума держись; Бог и слышит, да не скоро скажет; Богу молись, а к берегу гребись;*

4) Толькі Бог вырашае, якой будзе будучыня: *Человек так, а Бог инак; Человек по-своему, а Бог по-своему; Человек так, да Бог не так; Бог отымет, бог и подаст; Бог вымочит, Бог и высушит; Бог свое строит; ты свое, а бог свое; Человек ходит, Бог водит;*

5) Трэба жыць з верай: *Не унывай, на бога уповай; Не скор Бог, да меток. Без веры живут на том свете, а на этом не проживешь; во времени подождать: у бога есть что подать;*

6) Трэба весці праведнае жыццё: *Сей, рассеивай, да на небо взирай! Бог за худое плательщик; Кто добро творит, тому Бог отплатит; кто добро творит, того Бог благословит; Бог долго ждет, да больно бьет.*

Весці праведнае жыццё для беларуса – азначае быць шчырым, працавітым, ды заўсёды прыйсці на дапамогу таму, хто яе шукае. У рускіх парэміях асуджаецца разгульны стыль жыцця, таму трэба разумна сумяшчаць прыемнае з карысным. Англійская прыказка падкрэслівае неабходнасць рацыянальнага карыстання сваім часам і адданасць працы.

Бог яднае ў сабе адначасова добры і літасцівы пачатак. З аднаго боку, Бог – дарыцель, з іншага можа забраць падоранае альбо пакарае. Мяркуем, гэта перш за ўсё звязана з гістарычна ўстойлівым бінарным успрыманням любой з’явы (паводле канцэпцыі В.Н. Топарава).

На наш погляд, вельмі цікавым з’яўляецца ўяўленне Бога як літасцівага пачатку, бо згодна з хрысціянскай верай, Бог нясе міласць і дапамагае. Самай галоўнай Божай карай з’яўляецца пазбаўленне розуму. Розум, такім чынам, можна разглядаць як найлепшы дар, таму “светлая галава” дазваляе ўзняцца вышэй і надзяляе магчымасцю кіраваць – стать намеснікам Бога. На зямлі гэту функцыю выконвае Цар альбо Кароль, Манарх, Князь (у славян) [4, с. 150]. Так, напрыклад, магчыма патлумачыць наяўнасць фразеалагізмаў (*без цара ў галаве, crowned head, царство Божее*), і г. д.

Фразеалагізмы, якія рэпрэзентуюць вобраз “галавы” як кантралючага цэнтру цела чалавека, якая згодна з антрапамарфічнымі ўяўленнямі аб утварэнні свету рэпрэзентуе неба, якое, у сваю чаргу, увасабляе вобраз жытла Бога. Галаву, такім чынам, (згодна з канцэпцыяй Дж. Лакофа і М. Джонсана) магчыма ўспрымаць як умяцілішча, куды Бог кладзе розум – найлепшы дар (*come into one’s head; выжыць з розуму; еловая (дубовая) голова, альбо прыходзіць сам (царь в голове; без цара ў галаве, out of head)*). Так, галава ўвогуле часам набывае антрапамарфічныя рысы і можа разглядацца як рэпрэзентацыя Бога (*отпетая голова; great minds; добры разум*).

Кагнітыўная інтэрпрэтацыя парэміялагічнага фонду – цудоўны спосаб даследавання асаблівасцей ментальнасці народа, бо дазваляе раскрыць кагнітыўныя прыметы канцэпту ў поўным аб’ёме.

ЛІТАРАТУРА

1. Бирих, А. К. Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник / А. К. Бирих, В. М. Мокиенко, И. Л. Степанова. – СПб.: Фолио-Пресс, 2001. – 704 с.
2. Дубянецкі, Э. С. Культуралогія : энцыкл. давед. / Э. С. Дубянецкі. – Мінск : БелЭн, 2003. – 384 с.
3. Григорьева, А. И. 1000 русских и английских пословиц и поговорок = 1000 Russian and English Sayings and Proverbs / А. И. Григорьева. – М. : АСТ ; Спб. : Сова, 2010. – 608 с.
4. Мечковская, Н. Б. Семиотика: Язык. Природа. Культура. Курс лекций : учебн. пособие для студентов филол., лингв. и переводовед. фак. высш. учебн. заведений / Н. Б. Мечковская. – М. : Издат. центр “Академия”, 2004. – 432 с.
5. Кунин, А. В. Англо-русский фразеологический словарь / А. В. Кунин ; лит. ред. М. Д. Литвинова. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Рус. яз., 1984. – 944 с.
6. Лепешаў, І. Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы : у 2 т. / І.Я. Лепешаў. – Мінск : Беларус. Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – Т. 1. А-Л. – 672 с.
7. Лепешаў, І. Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы : у 2 т. / І.Я. Лепешаў. – Мінск : Беларус. Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – Т. 2. Л-Я. – 672 с.
8. Рошаль, В. М. Энциклопедия символов / В. М. Рошаль. – М. : АСТ ; Спб. : Сова, 2007. – 1007 с.
9. Чуковский, К. И. Высокое искусство / К. И. Чуковский. – М. : Советский писатель, 1968. – 256 с.
10. Margulis, A. Russian – English Dictionary of Proverbs and Sayings / A. Margulis, A. Kcholodnaya. – North Carolina ; London : McFarland and Co., Inc., Publishers, 1974. – 494 p.